

ОКУТУУНУН ТЕХНОЛОГИЯСЫ
ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ
TEACHING TECHNOLOGY

*Кожомбердиева Каныкей Мамасалиевна,
окутуучу,
Ош мамлекеттик университети,
Кыргыз Республикасы, Ош шаары,
e-mail: kanykejkozomberdieva775@gmail.com*

ОКУУЧУНУН ТААНЫП-БИЛҮҮ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН ОКУТУУ
ПРОЦЕССИНДЕГИ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

*Кожомбердиева Каныкей Мамасалиевна,
преподаватель,
Ошский государственный университет,
Кыргызская Республика, город Ош,
e-mail: kanykejkozomberdieva775@gmail.com*

ОСОБЕННОСТИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
УЧАЩЕГОСЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

*Kozhombardieva Kanykey Mamasalievna,
Teacher,
Osh State University,
Kyrgyz Republic, Osh city,
e-mail: kanykejkozomberdieva775@gmail.com*

FEATURES OF COGNITIVE ACTIVITY OF A STUDENT
IN THE PROCESS OF LEARNING

Аннотация: Макалада таанып-билүү ишмердүүлүгү түшүнүгү, анын инсандык калыптануудагы жана өнүгүүдөгү орду, ролу жана мааниси философиялык, психологиялык, дидактикалык жана методикалык изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын негизинде талдоого алынат. Анын окуу ишмердүүлүгүнөн айырмачылыктары жана окшоштуктары берилет. Алардын окуучунун өнүгүү позициясынан алгандагы маанилүүлүгү ар тараптуу каралып, билим берүү процессинде аларды өз орду менен пайдалануунун жагдайлары жана ыкмалары көрсөтүлөт.

Аннотация: В статье понятие познавательная деятельность, ее роль, место и

значение анализируется на основе результатов философских, психологических, дидактических и методических исследований. Дается ее преимущества и сходства с учебной деятельностью, а также их значимость с позиции ученика. Кроме того, здесь рассматриваются методы применения способов познавательной деятельности в процессе обучения.

Annotation: In the article, the concept of cognitive activity, its role, place and significance is analyzed on the basis of the results of philosophical, psychological, didactic and methodological research. Its advantages and similarities with educational activities are given, as well as their significance from the

position of the student. In addition, methods of application in the education process are considered here.

Түйүндүү сөздөр: окуучу окуунун субъекти катары, окуучунун таанып билүү ишмердүүлүгү, окуучунун окуу ишмердүүлүгү, мугалимдин педагогикалык ишмердүүлүгү, таанып билүү ишмердүүлүгүнүн ыкмалары.

Ключевые слова: ученик как субъект обучения, познавательная деятельность ученика, способы познавательной деятельности, учебная деятельность ученика, позиция ученика, педагогическая деятельность учителя.

Key words: student as a subject of learning, student's cognitive activity, student's learning activity, student's position, teacher's pedagogical activity.

Киришүү. Окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүн өнүктүрүү Кыргыз Республикасындагы билим берүүнү реформалоонун башкы маселелеринин бири болуп эсептелерин учурдагы мамлекеттик деңгээлдеги иш-чаралардын мазмунунан көрүүгө болот. Бирок, билим берүүнүн бардык тепкичтеринде теориялык билим берүү басымдуулук кылгандыктан, окуучулардын да, студенттердин да билимдери, билгичтиктери жана көндүмдөрү турмуштук, эмгек рыногунун талаптарына жооп бербей келет. Эмне үчүн? Анткени, билим берүүдө да, билим алууда да ишмердүүлүк мамиле колдонулбайт. Окутуунун жана тарбиялоонун методикасы ишмердүүлүк мамилеге негизделген эмес. Анын себеби, ишмердүүлүк түшүнүгүнө камтылган касиеттерди так билбегендиктен болуп жатат деп эсептейбиз. Андыктан, биз таанып-билүү ишмердүүлүгү, окуу ишмердүүлүгү түшүнүктөрүнүн философиялык, психологиялык жана педагогикалык өңүттөн чечмелөөнү туура таптык.

Таанып-билүү ишмердүүлүгүн иликтөө иши философиянын «Таанып-билүү теориясы, же Гносеология» бөлүмүндө башталары белгилүү. Байыркы доорлордо эле, Аристотель таанып-билүү жөнүндө бирдиктүү окууну түптөгөн. Андан ары Сократ, Платон,

Ф. Бэкон, Р. Декарт, Ф. Гегель, К. Маркс, Э. Гуссерль ж.б. барандуу салымдарын кошушкандыгы талашсыз.

Психологиялык-педагогикалык булактарда окуу жана таанып-билүү ишмердүүлүгү боюнча көп сандагы эмгектерди жолуктурууга болот. Алсак, Ананьев Б.Г., Бекбоев И.Б., Белкин Е.Л., Дрозина В.В., Ибраева Н.И., Коротаева Е.В., Леонтьев А.Н., Талызина Н.Ф., Токтомаматов А.Д., Касымов А.А., Лурия А.Р., Шукина Г.И., Эльконин Б.Д. [1, 3, 6, 7, 11, 12, 13] ж.б. окуу жана таанып-билүү ишмердүүлүктөрүнүн теориясына олуттуу салым кошкон ата мекендик жана чет элдик окумуштуулар.

Таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн методологиясы – теориялык жана практикалык ишмердүүлүктү уюштуруу жана түзүү принциптеринин жана жол-жоболорунун системасы, ошондой эле бул система жөнүндөгү окуу. Ал таануу теориясына караганда тарыраак, анткени аталган методология таанууну изилдөөнүн формалары жана методдору менен чектелет. Таанып-билүү ишмердүүлүгүнөн айырмаланып, таануу теориясы таануунун табиятына, билим менен реалдуулуктун катышына, таануунун субъекти жана объектине, таануунун мүмкүнчүлүктөрүнө жана чектерине, анын чындык менен дал келүү критерийлерине байланыштуу проблемаларды изилдеп үйрөнөт. Бирок таанып-билүү ишмердүүлүгү гносеологияга караганда кеңири түшүнүк, анткени ал таануунун методдору менен эле эмес, ошондой эле ишмердүүлүктүн түрдүү формаларында жана сфераларында ишке ашырылуучу таануу процессинин өзгөчөлүктөрү менен да алектенет.

Теория деген эмне? Теория – бул кылымдар аралыгында топтолгон тажрыйбалар, т.а. билимдер, билгичтиктер жана көндүмдөр. Бирок, теория эскирүү касиетине ээ. Андыктан бардык эле теориялык материалдар болочок муундардын турмуш-тиричилиги үчүн актуалдуу боло бербестигин билүү өтө маанилүү. Теориянын эскирүү касиетин дайыма эсте тутуу зарыл. Дагы бир орчундуу касиети – теориянын

жаңылануу ылдамдыгы. XX кылымда билим 5 жылда эскирсе, азыр 5 күндө эскирип тургандыгын эске алууга милдеттүүбүз. Ушул өңүттөн алганда, билим берүү системасы, анын ичинде билим берүү уюмдары билим берүүнү эмес, билим алуу стратегияларын, методдорун, формаларын жана каражаттарын иштеп чыгууну колго алуу керек. Маалыматташуу жана ааламдашуу процесстери өкүм сүрүп турган мезгилде, мурдагыдай, мектеп билимдин булагы боло албай тургандыгы талашсыз болуп калды. Андыктан заманбап билим алуунун ыкмаларын калыптандыруу керек болуп турат. Тактап айтканда, окуу жана таанып билүү ишмердүүлүктөрүнүн методдорун, формаларын, стратегияларын, ыкмаларын окуучуларда калыптандыруу жана өнүктүрүү зарыл. Ал үчүн аталган түшүнүктөрдү так жана даана түшүнүп алышыбыз абзел.

Изилдөөнүн проблемасы: окуу ишмердүүлүгү менен таанып-билүү ишмердүүлүктөрүнүн окшоштуктары жана айырмачылыктары, окуучунун турмуш-тиричиликтериндеги мааниси эмнеде?

Изилдөөнүн максаты. Окуу ишмердүүлүгүнүн жана таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн өз ара байланышын ачыктоо, бирин-бири толуктоосун, окуу-тарбия процессиндеги ордун жана маанисин аныктоо.

Изилдөөнүн методдору. Салыштыруу, аналогия, индукция, дедукция.

Негизги мазмуну. Профессор Т.В. Панкованын ынанымында, академик А.Н. Леонтьевдин ишмердүүлүк концепциясы ишмердүүлүктү субъектинин объектилер дүйнөсүнө болгон мамилесин ишке ашыруунун формасы катары карап, ишмердүүлүктүн практикалык, таанып-билүү, эстетикалык ж.б. түрдүү түрлөрүн бөлүп көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берет. Ал эми булардын ичинде түрдүү ишмердүүлүктөр, алардын арасында окуу ишмердүүлүгү да камтылган [15, 58-59-66.].

Психолог А.В. Петровскийдин изилдөөлөрүнө караганда, таанып-билүү ишмердүүлүгүн сезүүдөн жана кабыл алуудан

башталып, андан кийин ой жүгүртүүгө өтүшү мүмкүн.

Академик А.Н. Леонтьевдин эмгектеринде таанып-билүү ишмердүүлүгү маалыматтык процесстердин жана мотивациялардын жыйындысы, иликтөө-изилдөө процесстеринин маалыматтарды алуунун жана кайра иштеп чыгуунун негизине багытталган, тандалма активдүүлүгү катары аныкталат [7].

Таанып-билүү ишмердүүлүгүн Дрозина В.В. төмөндөгүлөрдү мүнөздөөчү инсандык касиет катары түшүнөт:

- таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн таануу муктаждыгы жана терең ойлонулган мотиви;

- өзү үчүн жаңы билимдерди, аракеттердин ыкмаларын ачууга такай умтулуу.

В.И. Андреев айткандай, адам курчап турган дүйнөнү, албетте, кабыл алуу, ой жүгүртүү, эсте тутуу, көңүл буруу, кеп кылуу сыяктуу психикалык процесстердин жардамында тааный алат [2].

Ал эми В.А. Слостендин эмгектерине [10] карасак, анда адамдын таанып-билүүсү дүйнөнү сезимталдык менен кабыл алуунун, теориялык ой жүгүртүүнүн жана практикалык ишмердүүлүктүн биримдиги катары сыпатталгандыгы көрүнүп турат. Окумуштуунун аныктамасында билим, билгичтик жана көндүм ишмердүүлүк аркылуу өнүгөрү белгиленип жатат.

Учурдагы публикацияларда негизинен окуу ишмердүүлүгү же окуу-таанып билүү ишмердүүлүгү жөнүндө сөз болуп, аталган түшүнүктөрдү бирдиктүү, так талкуулоо жок. Ушуга байланыштуу биз салыштырмалуу анализ жүргүзүп, таанып-билүү ишмердүүлүгү менен окуу ишмердүүлүгүнүн окшоштуктарын жана айырмачылыктарын аныктадык.

В.И. Андреевдин пикиринде, окуу ишмердүүлүгүндө түрдүү окуу маселелери чечилип, окуучулардын иш-аракеттеринин эффективдүүлүгүн жогорулатуу максатында педагог тарабынан уюштурулган, натыйжада алар билим, билгичтик жана көндөмдөргө ээ болууга, инсандык сапаттарды өнүктүрүүгө

мүмкүнчүлүк берүүчү ишмердүүлүк [2, 27-б].

Педагог Е.Н. Землянскаянын оюна таянсак, бала долбоордук ишмердүүлүктө, бир эле мезгилде окуу жана таанып билүү ишмердүүлүктөрүндө болот. Ошондуктан долбоордук ишмердүүлүктө окуучу окуу-таанып билүү ишмердүүлүгүндө болот. Тактап айтканда, окуучу окуу жана таанып билүү ишмердүүлүктөрүн коюлган максатына жараша айкалыштырат [5, 39-б].

«Окуу ишмердүүлүгү» жана «таанып билүү ишмердүүлүгү» түшүнүктөрүнүн аныктамаларына карата мамилелерди талдоонун натыйжасында алардын жалпы белгилерин төмөндөгүдөй бөлүп көрсөтүүгө:

- акыл жана практикалык аракеттердин системасы;

- билимдердин жана ишмердүүлүктүн ыкмаларынын системасы репродукция же чыгармачылык деңгээлинде өздөштүрүлүүчү окутуу процесси;

- окуучулардын окуунун субъектиси формасында жашашы.

Таанып билүү ишмердүүлүгүнүн структурасы, окуу ишмердүүлүгү сыяктуу эле, төмөндөгүдөй деңгээлдерди өзүнө камтыйт: сезүү-көрүү, угуу, даам, тери аркылуу жана рационалдык (логикалык) – ой жүгүртүү, баарлашуу аркылуу таанып-билүү.

Доцент А.А. Касымовдун изилдөөлөрүнө таянсак, окуу-таанып билүү ишмердүүлүгү

репродуктивдүү жана продуктивдүү деңгээлдерден турат. Репродуктивдүү деңгээлдеги окуу-таанып билүү ишмердүүлүгү мугалим же окуу китептин автору көрсөткөн үлгү боюнча иш-аракетти аткаруу менен мүнөздөлөт. Аталган деңгээлге ыңгайлашкан балдар, практика көрсөткөндөй, ар бир класста өтө эле аздык кылат. Көпчүлүк окуучулар продуктивдүү деңгээлде иштөөгө жөндөмдүү болушат. Андыктан, академиялык моделдеги окутуу, өткөн мезгилдерде эле балдарды өнүктүрүүгө жөндөмсүз экендиги далилденген. Бирок, ал кездеги билим берүү саясаты продуктивдүү деңгээлди камсыздоого багытталган эмес.

Академик И.Бекбоевдин мектеби ишмердүүлүк мамилени билим берүүнүн бардык баскычтарында ырааттуу ишке ашырууну көздөгөн. Андыктан, аталган мектептин аракети менен даярдалган окуу китептерди пайдаланып сабак өтүү атайын даярдыкты талап кылган. Ошондуктан мугалимдердин чеберчилигин өркүндөтүү мекемелерин мазмундук-процессуалдык аспектиден кайрадан иштеп чыгуу керек болгон.

Ар кандай ишмердүүлүк – бул максаттуу, процессуалдык структуралаштырылган активдүүлүк. Ал төмөндөгүдөй негизги элементтерден турат: максаттар, предметтер, каражаттар, таблицада берилген структуралар.

1-таблица

Чектегич сызык	Таанып билүү ишмердүүлүгү	Окуу ишмердүүлүгү
Максат	Жаңыны, белгисизди таануу, белгисиз менен белгилүүнүн байланышын орнотуу, жаңы образдарды, түшүнүктөрдү, объектерди жаратуу, ишмердүүлүктүн жаңы, оригиналдуу усулдарын жана ыкмаларын колдонуу. Практикалык же интеллектуалдык маселени чечүү зарылдыгы.	Билимдин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн белгилүү көлөмүн берүү. Окуу маселелерин чечүү процессинде теориялык билимдерди жана ишмердүүлүктүн ыкмаларын өздөштүрүүгө атайын багытталган ишмердүүлүк.
Предмет	Болгон эмпирикалык жана теориялык	Өспүрүмдүн өзүнүн өзгөрүшү,

	маалыматтар.	анын өнүгүүсү. Зарыл билимдердин жана билгичтиктердин бөлүнгөн жыйындысы, аларды пайдалануу.
Каражаттар	Предметти, кубулушту түрдүү илимдердин методдору аркылуу илимий позицияда үйрөнүү.	Окуу процессинин технологиялаштырылышы
Жыйынтык	Предмет, кубулуш жана алардын касиеттери жөнүндө билимдер. Реалдуулуктун, түшүнүктөрдүн, окуулардын, концепциялардын жаралышы, билимдердин ишенимдүүлүгүнүн жана ынанымдуулугунун деңгээлинин жогорулатылышы. Таануунун жана ишмердүүлүктүн жаңы горизонтторуна чыгуу.	Окуу дисциплинасынын, предметинин билимдери, билгичтиктери жана көндүмдөрү
Структура	<ul style="list-style-type: none"> - Проблеманын коюлушу - Гипотезанын айтылышы - Гипотезаны текшерүү, тыянак Же: <ul style="list-style-type: none"> - Мотивация - Проблема - Реализация - Көзөмөл жана өзүн өзү көзөмөлдөө - Баалоо жана өзүн өзү баалоо 	<ul style="list-style-type: none"> - Керектөө (муктаждык) - Окуу маселеси - Окуу ишмердүүлүгүнүн мотивдери - Окуу аракеттери жана операциялары

1-таблицада айырмачылыкты бардык чектөө сызыктарында көрүп турабыз. «Окуу ишмердүүлүгү» «таанып билүү ишмердүүлүгүнө» караганда бир кыйла тар, предметтик түшүнүк, бул таануу процессинин бүткүл жыйындысына мүнөздүү. «Таанып билүү ишмердүүлүгү» – «окуу ишмердүүлүгү» түшүнүгүнө караганда бир кыйла жалпы түшүнүк. Бул тыянакка көптөгөн изилдөөчүлөрдүн окуу ишмердүүлүгүн таанып билүү ишмердүүлүгүнүн аткарылышынан бөлүнбөй туруп ишке ашырылышы тууралуу пикирлери түрткү болот. Ошол эле учурда таануу процесси окуу максатында эле эмес, ошондой эле илимий изилдөө максатында да ишке ашырылат.

Окуу ишмердүүлүгү да, таанып-билүү ишмердүүлүгү да окуучунун жаш курагынын өзгөчөлүгүнө ылайык форматы жагынан

өзгөрүп турушу талашсыз. Алсак, профессор Н.И. Ибраеванын изилдөөсүндө окуу ишмердүүлүгү таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн инструменти катары болуп өтөрү далилденген.

Окумуштуу ушул ачылышынын негизинде башталгыч класстын математика окуу китептерин иштеп чыгып, кыргыз мектептерине сунуштаган. Учурда ал китептен окуган окуучулардын математикалык билимдери жана практикалык көндүмдөрү М.И. Моро баш болгон авторлордун математика китептеринен окугандарга караганда жогору натыйжа бергендигин айта кетүү зарыл.

Ал эми В.С. Юркевичтин пикири бир кыйла жаңыдай сезилет. Адам аргасыздыктан эмес, өз каалоосу менен, билим алуу үчүн бардык жасагандары – бул таанып-билүү ишмердүүлүгү, ал эми, эгерде ал

«карызмын», «керек», «милдеттүүмүн» деген түшүнүктөр боюнча болсо, анда бул жасалгандар окуу ишмердүүлүгү болот. Мындан таанып билүү ишмердүүлүгү үчүн субъектинин өзүндө таанууга муктаждык болушу зарыл экендигин байкоого болот [14].

Таанууга карата муктаждыктын маанилүү өзгөчөлүгү болуп, анын жыйынтыкка багытталгандыгы эле эмес, ошондой эле жаңы билимди алуу процессине да багытталышы эсептелет. Айрым алганда, В.С. Юркевич таанууга карата болгон муктаждыкты жаңы билимди алууга багытталган ишмердүүлүккө болгон муктаждык катары аныктайт. Таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн субъекти анын ишке ашырылышында оң эмоцияга батат жана ошого байланыштуу таанууга карата болгон муктаждыктын өзү өнүккөн формада дааналана баштайт. Бул таанып-билүү муктаждыгы акыл ишмердүүлүгүнүн башка ойготуучуларынан айырмалап турат. Мисалы, ийгиликке жетүү муктаждыгы менен таанылуу муктаждыгынын айырмасы. В.С.Юркевичтин ою боюнча, «таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн өзүнчө эле ишке ашырылышы таанууга болгон муктаждыкты күчөтөт» [14, 85-бет].

Окуучу таанып билүү ишмердүүлүгүнүн субъекти болуп эсептелет. Ошондуктан анын инсаны, аң-сезими, таанымал дүйнөгө да жана да таануу процессине да, таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн катышуучуларына (окуучуларга да, алардын окуусун уюштуруучу жана багыттоочу мугалимдерге да) мамилеси окуунун борборунда болот. Г.И. Щукинанын пикиринде, мектеп мезгилиндеги окуунун айырмаланган өзгөчөлүктөрү так ушунда турат.

Мектеп окуучусунун таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн дагы бир өзгөчөлүгү – анын агылып өтүшүнүн мүнөзүндө. Мектеп окуучусунун таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн максаты да, мазмуну да, ыкмалары да программага чегерилген. Окуучу кирген окуу процесси түрдүү күч үрөө, субъектинин (окуучунун) активдүүлүгү, өз алдынчалыгы менен ар кандай агылып өтүшү мүмкүн. Бир

катар учурларда таанып-билүү процесси тууроо, репродуктивдүү мүнөздө болсо, башка учурларда – изденүүчү, дагы бир башка учурда – чыгармачылык деңгээлде болушу мүмкүн. Таанып-билүү процессинин агылып өтүү мүнөзү анын акыркы жыйынтыгы болгон билимдин, билгичтиктин жана көндүмдүн мүнөзүнө түздөн-түз таасир этет.

Таанып-билүү процессинде адам предметтерди жана кубулуштарды кабыл алат жана түшүнөт, алар тууралуу элестетүүлөрүн тактап, алардын чыныгы түспөлүнө дал келтирет, каралып жаткан предметтердеги өзгөчөлүктөрдү аныктап, алардын арасындагы байланыштарды белгилейт.

Таанып-билүү ишмердүүлүгүн үзгүлтүксүз процесс катары карап, Лагунова М.В. жана Юрченко Т.В. этаптарды белгилейт:

- таанып-билүүнүн максатын белгилөө, т.а. окуу кырдаалынын структурасында максатты таба билүү;

- коюлган маселенин чечилишине алып келүүчү аракеттердин ыкмаларын тандоо жана колдонуу;

- маселени чечүүнүн жүрүшүн көзөмөлдөө жана максатка жетүүнүн толуктугун талдоо [9, 10].

Таанып-билүү ишмердүүлүгү максаттар жана мотивдер менен мүнөздөлөт.

Булар максат: жаңыны, белгисизди таануу, белгисиз менен белгилүүлөрдү байланыштыруу, жаңы образдарды, түшүнүктөрдү, объектерди жаратуу, ишмердүүлүктө жаңы, оригиналдуу ыкмаларды жана усулдарды колдонуу, практикалык же интеллектуалдык маселелерди чечүү зарылдыгы боло алат.

Адамды курчап турган дүйнө жана өзү жөнүндө маалыматтарды алууга түрткү болуучу ар кандай психикалык абалдар таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн мотивдери болушу мүмкүн. Ушундай түрткү болуучу нерселерге курчап турган дүйнөнү изилдөөгө умтулуу, кызыгууну жана таанып-билгичтикти канагаттандырууну каалоо, кызыгуу жана эргүүнү пайда кылуу, когнитивдүүлүктү ишке ашыруу.

Таанып-билүү ишмердүүлүгү үйрөнүү, изилдөө аркылуу ишке ашат, андыктан,

биздин оюбузча, изилдөө, таануу жүрүм-турумун түшүнүү маанилүү болуп эсептелет. А.С. Обухов төмөндөгүлөрдүн байма-бай кайталанышын келтирет:

- предметти кармалоо (предметти чыгаруу, мазмунду үйрөнүү, түшүнүү, бекемдигин текшерүү, олдоксон колдонуу, жашырып коюу);

- жыйноо, кармоо (кимдир-бирөөнү же кай бир нерсени);

- курчап турган дүйнөнү (казуу, куроо) өзгөртүү;

- даамын жана жумшактыгын (даамдап көрүү, кармалап көрүү) үйрөнүү;

- визуалдык үйрөнүү (көрүү, байкоо);

- мейкиндикте которуу (кайсы бир жакка түшүү, туш болуу, кетүү, баруу, сүзүп өтүү);

- сурамжылоо (бирөөлөрдөн суроо, түшүндүрүп берүүнү өтүнүү);

- башканын (адамдын, жаныбардын) реакциясын билүү;

- сезимдерди текшерүү (бир нерсеге окшошторду же өзгөчөлөрдү) [8, 56-б].

Корутунду. Корутундулап айта турган болсок, таануу – бул чыныгы дүйнөнүн адамдын аң-сезиминде активдүү чагылдырылыш жана кабыл алыныш жолу, билим алуу процесси. Билим – бул таануунун продуктусу, субъект менен объектинин өз ара активдүү аракетинин жыйынтыгы. Бул таануунун жыйынтык жана процесс катары натыйжасы десек болот. Өз кезегинде окуу ишмердүүлүгү таанып-билүү ишмердүүлүгүнө караганда тарыраак экендиги көрүнүп турат.

Ишмердүүлүктүн түрлөрү көп экендиги белгилүү. Алардын арасында таанып билүү ишмердүүлүгү, тарбиялык, билим берүүчүлүк, өнүктүрүүчүлүк деген артыкбаш нерселерге чүмбөттөлгөн окутуунун рамкасы менен чектелбейт. Өспүрүмдөрдүн таанып-билүү кызыкчылыктарынын өнүгүшүнө түрткү берүүчү педагогикалык билгичтиктерге ээ болгон мугалимдер жакшы ийгиликтерге жетип жаткандыгын тажрыйба көрсөтүүдө. Алар кантип жетишүүдө? Өз сабактарында жалпы чыгармачылык жагдайды, ийгиликке жетүү максатында жамааттык жоопкерчиликти жана кызык-

чылыкты түзүү аркылуу жетишип жатышат. Бул үчүн мугалим окуучулардын жүрүм-турумунда таанып-билүү ишмердүүлүгү өкүм сүрүп жаткандыгына ынана билиши керек. Ошондуктан мугалим билим берүү процессинде окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүн уюштурууга бет алышы абзел, анткени, ал окуу ишмердүүлүгүнө караганда жаңы билимдерди алуу үчүн чоң потенциалга ээ. Инсандык компетенциялардын өнүгүшү үчүн эффективдүү жана ар бир окуучунун табиятына дал келет.

Адабияттар:

1. Ананьев Б.Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. – В кн.: Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1980. – т. 1. – С. 124-178.
2. Андреев В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития. – М.: Политиздат, 1989. – 247 с.
3. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. 3-басылышы [Текст] / И.Б. Бекбоев. – Б.: Бийиктик, 2011. – 238 б.
4. Дементьева О.М. Особенности познавательной деятельности в образовательном процессе // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 2. – С. 147-148.
5. Землянская Е.Н. Методология исследовательской деятельности в начальном образовании: учебное пособие / Е.Н. Землянская. – Москва: МПГУ, 2019. – 216 с.
6. Ибраева Н.И. Формирование опыта учебно-познавательной деятельности младших школьников /дисс... канд. пед. наук. – Челябинск, 1984. – 216 с.
7. Леонтьев А.Н. Категория деятельности в современной психологии // Вопросы психологии. – 1979. № 3. – С. 15-18.
8. Обухов А.С. Развитие исследовательской деятельности учащихся. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Национальный книжный центр, 2014. – 280 с.
9. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив. – М.: Политиздат, 1982. –

- 255 с. – (Над чем работают, о чём спорят философы).
10. Сластёнин В.А. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Сластёнин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластёнина. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 576 с.
11. Талызина Н.Ф. Психологические основы управления усвоением знаний. Дис. д-ра психол. наук. – М., 1969. – 524 с.
12. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе: Кн. для учителя / Г.И. Щукина. – М.: Просвещение, 1986. – 142 с.
13. Эльконин Д.Б. Вопросы психологии учебной деятельности младших школьников / Под ред. Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. – М., 1962. – 98 с.
14. Юркевич В.С. Развитие творческой активности школьников. – М.: Педагогика, 1991. – 222 с.
15. Панкова Т.В. Жогорку окуу жайлардын студенттеринин инновациялык окуу ишмердиги маселеси // Известия Кыргызской академии образования. – 2019, – №2 (48). – С. 58-61.

Рецензиялаган:
Добаев К.Д.,
КББАнын мүчө-корреспонденти,
педагогика илимдеринин доктору, профессор